

Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne

ks. Jan Dyduch

Kraków

atdyduch@cyf-kr.edu.pl

Sobór Watykański II naucza, że ludzie uwolnieni z mocy ciemności przez sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego razem z Chrystusem umarli, razem z nim pogrzebani i zmartwychwstali otrzymują Ducha przybrania za synów i odpowiadają z całym ludem Bożym pamiątkę śmierci i zmartwychwstania Pańskiego¹. Do tych sakramentów należą chrzest, bierzmowanie i Eucharystia. Ich specyfiką teologiczną jest to, iż człowieka w sposób szczególny włączają w życie nadprzyrodzone, w życie Trójcy Świętej, jednoczą z Jezusem i ze wspólnotą ludu Bożego. Tę sprawę zaprezentujemy w artykule ogólnie. Natomiast specyfiką kanoniczną przywołanych sakramentów jest ich szafarstwo. Każdego z tych sakramentów może udzielać szafarz zwyczajny, a w określonych przez prawo kanoniczne sytuacjach także szafarz nadzwyczajny. Aktualne normy dotyczące tej sprawy omówimy w niniejszym artykule.

1. Ogólna charakterystyka sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego

Pojęcie „wtajemniczenie chrześcijańskie”, którym posługiwano się w pierwszych wiekach Kościoła, zostało zaniechane w ciągu wieków. Chodziło o uchronienie religii chrześcijańskiej od różnych wpływów kultów pogańskich i zachowanie integralności i czystości chrześcijańskiego kultu liturgicznego². Nauczanie Soboru Watykańskiego II, sięgając do źródeł, to znaczy do praktyki pierwotnego Kościoła, wprowadza ostrożnie pojęcie „wtajemniczenie

1 Por. Sobór Watykański II, dekr. *Ad gentes divinitus* (18 listopada 1965), 14.

2 Por. J. Umiński, *Historia Kościoła*, t. 1, przygot. do druku i uzup. W. Urban, wyd. 4, Opole 1959, s. 65–66.

chrześcijańskie”. Naucza już o tym pierwszy oficjalny dokument soborowy, mianowicie konstytucja o liturgii świętej: „Obrzęd bierzmowania należy tak poprawić, aby w sposób bardziej jasny ukazał ścisły związek tego sakramentu z całym wtajemniczeniem chrześcijańskim”³. W tekście łacińskim konstytucji użyto sformułowania „*initiatio christiana*”⁴. Jest ono tłumaczone na język polski jako „wtajemniczenie chrześcijańskie” lub używa się terminu spolszczonego „inicjacja chrześcijańska”. Termin „*initiatio*” wywodzi się od czasownika „*initio, initiare*”, który przetłumaczono jako „wtajemniczyć, przypuścić do udziału, przyjąć do wspólnoty”⁵.

W rozumieniu chrześcijańskim „wtajemniczenie” oznacza wprowadzenie człowieka do udziału w tajemnicy, jaką stanowi plan odwieczny ustanowiony przez Boga, w którym przewidziano, aby wszyscy ludzie doszli do wiary i do zbawienia, uczestnicząc w żywym organizmie, jakim jest mistyczne Ciało Chrystusa, którego głową i elementem zespalającym jest Zbawca – Jezus Chrystus⁶. Wchodzenie w tę tajemnicę dokonuje się przez wiarę rodzącą się przez przyjęcie słowa przepowiadania o planie Bożym, rozwijającym się i realizowanym w dziejach ludzkości, szczególnie zaś w życiu, męce, śmierci i zmartwychwstaniu Jezusa i zesłaniu Ducha Świętego. Proces wtajemniczenia dokonuje się w dialogu Boga z człowiekiem, który przez swoje słowo i łaskę wzywa człowieka do przyjęcia prawdy, do nawrócenia i do odnowy życia. Wtajemniczenie, realizując się we wspólnocie Kościoła, jest równocześnie wtajemniczeniem w jej życie. Wspólnota ta prowadzi wtajemniczonego, wspiera go modlitwą, opieką i przykładem. We wspólnocie kościelnej chrześcijańskie wtajemniczenie związane jest z wprowadzaniem w liturgię przez nią sprawowaną, będącą źródłem jej życia duchowego i rozwoju⁷.

Przez chrześcijańskie wtajemniczenie stopniowo (etapami) dochodzi człowiek do wspólnoty z Bogiem i do uczestnictwa w Jego naturze. Naucza Paweł VI, odwołując się do Tertuliana: „Przez łaskę Chrystusa ludzie otrzymują udział w Bożej naturze, co w pewnym stopniu przypomina narodzenie się do życia przyrodzonego, jego rozwój i podtrzymywanie. Wierni odrodzeni przez chrzest zostają umocnieni przez sakrament bierzmowania, a w Eucharystii

3 Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963), 71.

4 Tamże, 71.

5 Por. *Słownik łacińsko-polski*, red. M. Plezia, t. 3: I–O, Warszawa 1969, s. 172.

6 Por. E. Szafronowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, t. 3, Warszawa 1986, s. 104–105.

7 Por. S. Czerwik, *Wtajemniczenie chrześcijańskie*, [w:] *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*, pod red. J. Kudasiwicza, Warszawa 1981, s. 9–10.

otrzymują pokarm życia wiecznego. W ten sposób przez sakramenty chrześcijańskiego wtajemniczenia w coraz większym stopniu osiągają skarby życia Bożego. [...] Słusznie napisano słowa: «obmywa się ciało, aby duszę oczyścić ze zmyzy, ciało namaszcza się, aby uświęcić duszę, [...] ciało karmi się Ciałem i Krwią Chrystusa, aby dusza nasyciła się Bogiem»⁸.

Zgodnie z obecną praktyką Kościoła wtajemniczenie chrześcijanie najczęściej rozpoczyna się w wieku niemowlęcym przez chrzest, w wieku rozeznania zostaje dopełnione przez Eucharystię, przeważnie w wieku młodzieńczym ochrzczeni przyjmują bierzmowanie⁹. Przyjęcie sakramentu wtajemniczenia chrześcijańskiego wymaga należytego przygotowania, a także konieczne jest dokładne poinformowanie zamierzających je przyjąć, którymi zazwyczaj będą dzieci i młodzież, oraz ich rodziców lub opiekunów o treści pojęcia „wtajemniczenie chrześcijańskie”. Jest to konieczne dlatego, iż dzisiaj również obrzędowi liturgicznemu zagrażają współczesne praktyki okultystyczne i ideologie neopogańskie. W przeszłości, jak zaznaczyliśmy, dla ochrony obrzędów liturgicznych zrezygnowano z posługiwania się określeniem „wtajemniczenie chrześcijańskie”. Wydaje się, że lepszym rozwiązaniem będzie mądra katecheza na ten temat.

Kodeks prawa kanonicznego określa sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, podając ich istotne elementy. Chrzest stanowi bramę innych sakramentów i jest konieczny do zbawienia, przynajmniej przez pragnienie jego przyjęcia. Czyni człowieka dzieckiem Bożym, upodabnia do Chrystusa, nadaje niezatartym charakterem sakramentalnym i włącza do Kościoła. Ważnie udzielany jest przez obmycie wodą, wypowiedzenie formuły sakramentalnej i odpowiednią intencję szafarza (por. kan. 849). Bierzmowanie wyciska szczególny charakter sakramentalny świadka Chrystusa i sprawia, iż ochrzczeni, postępując na drodze chrześcijańskiego wtajemniczenia, są ubogacani darem Ducha Świętego i łączą się doskonalej z Kościołem. Umocnieni przez ten sakrament są zobowiązani słowem i czynem świadczyć o swojej wierze, szerzyć ją i jej bronić (por. kan. 879). Najczcigodniejszym sakramentem jest Eucharystia, w której sam Chrystus Pan jest obecny, ofiaruje się oraz jest spożywany i dzięki której Kościół ustawicznie żyje i wzrasta. Ofiara Eucharystyczna, pamiątka śmierci i zmartwychwstania Pana, w której uwiecznia się ofiara krzyża, jest szczytem i źródłem całego kultu Bożego oraz życia chrześcijańskiego; oznacza

8 Paweł VI, konst. *Divinae consortium naturae* (15 lipca 1971).

9 Por. E. Szafranski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 105

ona i sprawia jedność ludu Bożego, przez nią buduje się Ciało Chrystusa (por. kan. 897). Przywołane określenia kodeksowe sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego mają głównie wydźwięk teologiczny i poniekąd stanowią miniaturowe traktaty teologiczne¹⁰.

2. Szafarz chrztu

Kodeks prawa kanonicznego postanawia: „Zwyczajnym szafarzem chrztu jest biskup, prezbiter i diakon z zachowaniem przepisu kan. 530, n. 1” (kan. 861, § 1). Porządek hierarchiczny zwyczajnych szafarzy chrztu przywołany powyżej ma uzasadnienie teologiczne poparte praktyką i tradycją Kościoła¹¹. Precedencja ta nie ma wpływu na ważność udzielanego sakramentu. Prawodawca wyróżnia proboszcza jako szafarza chrztu, zaliczając jego udzielanie do funkcji specjalnie powierzonych proboszczowi, gdyż on jest nazywany własnym pasterzem parafii (por. kan. 530, n. 1 i 515, § 1). Prawodawca dokonuje jeszcze jednej rezerwacji w szafarstwie chrztu, mianowicie przy udzielaniu chrztu dorosłym, którzy ukończyli 14 rok życia, wymaga powiadomienia biskupa diecezjalnego, który ma pierwszeństwo, jeśli uzna to za wskazane, w udzieleniu chrztu (por. kan. 863). W takiej sytuacji biskup udziela dorosłemu po zakończeniu katechumenatu wszystkich trzech sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego¹².

Oprócz szafarzy zwyczajnych mogą sakramentu chrztu udzielać szafarze nadzwyczajni. Wprawdzie w przypadku chrztu prawodawca nie używa terminu „szafarz nadzwyczajny”. Skoro jednak posługuje się terminem „szafarz zwyczajny”, wolno tych, którym zezwala – w określonych okolicznościach – na udzielenie chrztu, nazwać „szafarzami nadzwyczajnymi”¹³. Warto zauważyć, że kodeks kanonów Kościołów wschodnich zalicza diakona do szafarzy nadzwyczajnych (por. kan. 677).

Kodeks prawa kanonicznego postanawia o nadzwyczajnym szafarzu chrztu: „Gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub ma przeszkodę, chrztu

10 Por. tamże, s. 171.

11 Por. J. Krzywda, *Chrzest*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, red. J. Krukowski, t. 3.2, Poznań 2011, s. 35–65.

12 Por. *Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1988, 44.

13 Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 127.

godziwie udziela katechista albo inna osoba wyznaczona do tej funkcji przez ordynariusza miejsca, a w wypadku konieczności każdy człowiek mający właściwą intencję. Duszpasterze, zwłaszcza zaś proboszczowie, powinni zatroszczyć się o to, aby wierni zostali pouczeni o prawidłowym udzielaniu chrztu” (kan. 861, § 2). Szafarz nadzwyczajny jest upoważniony do udzielania chrztu wówczas, gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub przeszkodzony. Tę normę kodeksową dokładniej precyzuje instrukcja o niektórych kwestiach dotyczących współpracy wiernych świeckich w ministerialnej posłudze kapłanów. Powtarzając normę kodeksową instrukcja zaznacza: „Należy wystrzegać się nazbyt szerokiej interpretacji tego przepisu oraz unikać udzielania takiego upoważnienia na stałe”¹⁴.

Prawodawca wśród nadzwyczajnych szafarzy chrztu wymienia katechistów. Chodzi tu przede wszystkim o osoby spełniające zadania ewangelizacyjne w krajach misyjnych. Dla nich wskazania soborowe przewidują sporządzenie krótszego obrzędu chrztu¹⁵. Polskie tłumaczenie kodeksu prawa kanonicznego wprowadza w tym miejscu termin „katecheta”. Osobie katechizującej może ordynariusz miejsca udzielić upoważnienia do udzielania chrztu, tym bardziej że prawodawca mówi „o innej osobie wyznaczonej do tej funkcji” (kan. 861, § 2). Wyznaczania na stałe katechistów, katechetów oraz innych osób jako nadzwyczajnych szafarzy chrztu należy dokonywać wyjątkowo, mając na uwadze przywołane wyżej wskazanie instrukcji *Ecclesiae de mysterio*. Dla sprawowania obrzędu chrztu przez wymienionych wyżej szafarzy nadzwyczajnych rytuał przewiduje odrębne ceremonie¹⁶.

Szczególne sytuacja włączenia do działania nadzwyczajnego szafarza chrztu ma miejsce w wypadku konieczności. „W wypadku konieczności chrztu godziwie udziela każdy człowiek mający właściwą intencję” (kan. 861, § 2). Typowym przykładem konieczności chrztu jest niebezpieczeństwo utraty życia przez nieochrzczonego. To niebezpieczeństwo śmierci może kształtować się różnorodnie. Może zaistnieć sytuacja, że jest ono bezpośrednie i czas nagli. Wówczas nadzwyczajnym szafarzem może zostać każdy człowiek, nawet nieochrzczone. Musi spełnić trzy zasadnicze warunki, bez których chrzest nie będzie ważny: (1) właściwa intencja, (2) polanie wodą głowy nieochrzczonego, (3) równoczesne poprawne wypowiedzenie formuły sakramentalnej.

14 Instr. *Ecclesiae de mysterio* (15 sierpnia 1997), n. 12, art. 11.

15 Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963), 68.

16 *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, wyd. 2, Katowice 1987, s. 95–106.

Właściwa intencja oznacza szczerą wolę uczynienia tego, co Kościół czyni, udzielając chrztu¹⁷.

Można postawić pytanie, czy człowiek nieochrzczony, a w dodatku niewierzący, jest zdolny mieć właściwą intencję ochrzczenia. Wydaje się, że całkowicie tego wykluczyć nie można, ale praktycznie należy to do rzadkości. Dlatego nawet w bezpośrednim niebezpieczeństwie śmierci szafarzem nadzwyczajnym chrztu powinien być katolik świecki. Jeśli takiego nie ma, a czas nagli, wówczas zadanie to może wykonać inny człowiek. Takie rozwiązanie przewiduje rytuał chrztu¹⁸. Tutaj warto przywołać kodeks kanonów Kościołów wschodnich, który postanawia: „W przypadku konieczności chrztu może udzielić diakon, albo w przypadku jego nieobecności lub przeszkody inny duchowny, członek instytutu życia konsekrowanego lub jakiegokolwiek inny chrześcijanin, nie zezwala się jednak na to ojcu lub matce, jeśli jest obecny ktoś inny umiejący udzielić chrztu” (kan. 677, § 2). W przypadku bezpośredniego niebezpieczeństwa śmierci nieochrzczonego, jeśli czas nie nagli, szafarz nadzwyczajny winien wykonać ceremonie przewidziane w rytuale chrztu¹⁹.

Mając na uwadze konieczność chrztu do zbawienia, prawodawca poleca duszpasterzom, w szczególności proboszczom, aby zatroszczyli się o pouczeniu wiernych na temat prawidłowego udzielenia chrztu (por. kan. 861, § 2). Wśród przygotowanych do funkcji nadzwyczajnego szafarza chrztu powinni się znaleźć rodzice, katechiści, katecheci, lekarze, położne, pielęgniarki, opiekunki społeczne i pomocnice domowe²⁰.

3. Szafarz bierzmowania

Kodeks prawa kanonicznego postanawia: „Zwyczajnym szafarzem sakramentu bierzmowania jest biskup. Ważnie udziela tego sakramentu również prezbiter posiadający taką władzę na podstawie powszechnego prawa lub szczególnego udzielenia ze strony kompetentnej władzy” (kan. 882). Konstytucja dogmatyczna o Kościele nazywa biskupów: „ministri originarii confirmationis”²¹. Pierwsze polskie oficjalne tłumaczenie tego terminu brzmi:

17 Por. E. Szafrowski, *Podręcznik prawa kanonicznego*, dz. cyt., s. 128.

18 *Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, dz. cyt., s. 109–110.

19 Por. tamże, s. 107–110.

20 Por. tamże, s. 15.

21 Sobór Watykański II, konst. *Lumen gentium* (18 listopada 1964), 26.

„szafarz naturalny”²², zaś nowe tłumaczenie: „szafarz właściwy”²³. Terminy te nie są ze sobą sprzeczne ani się nie wykluczają, bowiem biskup na podstawie wielowiekowej sięgającej czasów apostołskich tradycji Kościoła jest zarówno naturalnym, jak i właściwym szafarzem bierzmowania. Kodeks z 1983 roku nazywa biskupa szafarzem zwyczajnym bierzmowania – „ordinarius minister”. Również to określenie da się pogodzić z poprzednimi, dlatego wolno się posługiwać nimi wszystkimi²⁴.

Kodeks prawa kanonicznego z 1917 roku nazywa prezbitera jako szafarza bierzmowania „szafarzem nadzwyczajnym” (por. kan. 782, § 2), nazywając biskupa „szafarzem zwyczajnym” (por. kan. 782, § 1). Aktualny kodeks prawa kanonicznego mówi o prezbiterze jako szafarzu bierzmowania, nie nazywając go „szafarzem nadzwyczajnym”. Wolno jednak tak go nazywać, gdyż prezbiter jest inaczej szafarzem tego sakramentu niż biskup. Dodatkowo termin ten jest od dawna używany w nauce prawa i z pewnością jest lepszy od sformułowania „szafarz niezwykły”²⁵. Zgodnie z przywołanym kanonem 882 aktualnego kodeksu prezbiter staje się szafarzem nadzwyczajnym bierzmowania w dwojaki sposób: (1) na podstawie prawa powszechnego, (2) na mocy szczególnego upoważnienia udzielonego mu przez kompetentną władzę kościelną. Na podstawie prawa powszechnego funkcję szafarzy nadzwyczajnych bierzmowania sprawują ci prezbiterzy, którzy są zrównani w prawie z biskupem diecezjalnym (por. kan. 883, n. 1). Należy do nich: prałat terytorialny, opat terytorialny, wikariusz apostolski, prefekt apostolski i administrator apostolski ustanowiony na stałe (por. kan. 134, 368, 381, § 2). Wymienieni wyżej mogą udzielać bierzmowania jedynie w granicach terytorium (por. kan. 883, n. 1). Poza tym terytorium bierzmują nieważnie, chyba że mają sakrę biskupią, lecz wówczas są szafarzami zwyczajnymi. Szafarzami nadzwyczajnymi bierzmowania są także ordynariusze wojskowi nieposiadający sakry biskupiej. Mogą oni bierzmować tylko tych, którzy podlegają ich jurysdykcji²⁶.

Nadzwyczajnym szafarzem bierzmowania zgodnie z prawem powszechnym jest prezbiter, który na mocy urzędu lub zlecenia biskupa diecezjalnego udziela chrztu osobie dorosłej albo osobę już ochrzczoną przyjmuje do pełnej

22 Tamże.

23 Tamże.

24 Por. M. Pastuszko, *Szafarz sakramentu bierzmowania*, „Prawo Kanoniczne” 33 (1990) nr 1–2, s. 101–103.

25 Por. tamże, s. 103–104.

26 Por. tamże, s. 104–107.

wspólnoty z Kościołem katolickim (por. 883, n. 2). Jako osobę dorosłą przy przyjmowaniu chrztu uważa się tę, która ukończyła siedem lat życia. Gdy prezbiter chrzci taką osobę na podstawie zezwolenia biskupa diecezjalnego, może jej udzielić bierzmowania, jeśli ona posiada ukończony 14 rok życia. Kodeks prawa kanonicznego nakazuje powiadomić o chrzcie osoby dorosłej po ukończeniu 14 lat biskupa diecezjalnego, aby on, jeśli uzna za wskazane, sam jej chrztu udzielił, o czym pisaliśmy wyżej. Jeśli po takim powiadomieniu biskup zrezygnuje z udzielenia chrztu i zwróci się do prezbitera, aby on go w tym zastąpił, wówczas na mocy kan. 883 n. 2 tenże prezbiter może po chrzcie takiej osobie udzielić bierzmowania. Podobnie prezbiter otrzymujący pozwolenie biskupa na przyjęcie osoby ochrzczonej do pełnej wspólnoty z Kościołem może ją bierzmować (por. kan. 883 n. 2).

Wreszcie prezbiter na podstawie prawa powszechnego może udzielić bierzmowania osobie znajdującej się w niebezpieczeństwie śmierci (por. kan. 883, n. 3). Kodeks podaje tutaj precedencję, wymieniając na pierwszym miejscu proboszcza, a na następnym innych prezbiterów. Proboszczowi daje się precedencję ze względu na jego funkcję (por. kan. 230, n. 2), niemniej jednak przy udzielaniu bierzmowania w niebezpieczeństwie śmierci każdy prezbiter posiada to samo uprawnienie²⁷. Z całą pewnością można stwierdzić, że podana przez prawodawcę precedencja nie dotyczy ważności udzielenia tego sakramentu.

Szafarzem nadzwyczajnym bierzmowania na podstawie szczególnego upoważnienia zostaje prezbiter wówczas, gdy udzieli mu go biskup diecezjalny, jeśli domaga się tego konieczność (por. kan. 844, § 1). Z ważnej przyczyny biskup czy prezbiter, który na mocy udzielenia mu kompetencji do bierzmowania, mogą w konkretnych przypadkach dobrać sobie prezbiterów, aby im pomogli udzielać tego sakramentu (por. kan. 844, § 2). Dobór kandydatów na nadzwyczajnych szafarzy bierzmowania należy do biskupa diecezjalnego. Byłoby wskazane, aby byli to kapłani wykonujący specjalny urząd czy zadanie w diecezji. W przypadku dobierania do pomocy nadzwyczajnych szafarzy w konkretnych przypadkach radzi się, aby byli to kapłani związani z przygotowaniem kandydatów do bierzmowania²⁸.

27 Por. J. Krzywda, *Sakrament bierzmowania*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 73.

28 Por. *Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*, Katowice 1995, s. 8.

Zupełnie inaczej sprawa szafarza bierzmowania przedstawia się w prawodawstwie Kościołów wschodnich. Kodeks kanonów Kościołów wschodnich postanawia: „Zgodnie z tradycją Kościołów wschodnich chryzmacji udziela prezbiter albo łącznie z chrztem, albo oddzielnie” (kan. 684). Tak więc w Kościołach wschodnich szafarzem bierzmowania, które nosi nazwę „sakrament chryzmacji” („*chrismatio sancti myri*”) jest nie tylko biskup, ale także każdy prezbiter. Kodeks kanonów Kościołów wschodnich stwierdza: „Wszyscy prezbiterzy Kościołów wschodnich ważnie udzielają chryzmacji, zarówno łącznie z chrztem, jak też oddzielnie, wszystkim chrześcijanom każdego Kościoła *sui iuris*, także łacińskiego” (kan. 696, § 1). Jeśli chodzi o godziwe udzielenie tego sakramentu, to prawodawca wprowadza pewne ograniczenia, na przykład prezbiter udziela godziwie chryzmacji jedynie chrześcijanom własnego Kościoła *sui iuris* (por. kan. 696, § 3). Wypada dodać, że w świetle przywołanych norm w Kościołach wschodnich odnośnie do sakramentu chryzmacji nie istnieją terminy „szafarz zwyczajny” i „szafarz nadzwyczajny”, tylko „szafarz chryzmacji”.

4. Szafarz Eucharystii

Mówiąc o szafarzu Eucharystii, trzeba podkreślić, że inaczej przedstawia się sprawa szafarza ofiary eucharystycznej, a inaczej szafarza komunii świętej i wystawienia Najświętszego Sakramentu do adoracji. Szafarzem ofiary eucharystycznej jest tylko ważnie wyświęcony kapłan: „Szafarzem, który może sprawować w osobie Chrystusa sakrament Eucharystii, jest tylko kapłan ważnie wyświęcony (kan. 900, § 1). Przywołana norma powtarza i przypomina tradycyjną naukę Kościoła o szafarzu ofiary eucharystycznej. Tym samym błędne poglądy zacierające różnice między kapłaństwem służebnym a kapłaństwem powszechnym, które tu i ówdzie zaczęły się wkradać w teologię i prawo kanoniczne, zostały odrzucone. Trzeba zauważyć, że ważność odprawiania mszy świętej przez kapłana ujmuje prawodawca w kontekście pełnienia tej funkcji *in persona Christi*²⁹. Oczywiście jest, że szafarzem ofiary eucharystycznej jest także ważnie wyświęcony biskup. W świetle tego, co wyżej zaznaczono, można mówić tylko o szafarzu ofiary eucharystycznej

29 Por. E. Górecki, *Najświętsza Eucharystia*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, dz. cyt., s. 88–89.

bez wprowadzania określenia „zwyczajny”. Konstytucja o liturgii świętej przypominała o koncelebrze, która w Kościele zachodnim przetrwała, można powiedzieć w formie szcątkowej, podczas święceń kapłańskich. Konstytucja ta poszerzyła prawo koncelebrwania³⁰. W okresie posoborowym prawodawstwo poszerzało możliwości koncelebry. Kodeks prawa kanonicznego wprowadził ogólne zezwolenie na koncelebrwanie mszy świętej, wyłączając je w przypadku, gdy tego domaga się lub zaleca pożytek wiernych (por. kan. 902). Kapłanom pozostawiono swobodę indywidualnego sprawowania Eucharystii, ale nie podczas koncelebry w tym samym kościele czy kaplicy (por. kan. 902). Koncelebrwanie Eucharystii jest zabronione z kapłanami Kościołów, które nie mają pełnej wspólnoty z Kościołem katolickim (por. kan. 908). Prawodawca stawia także kapłanom wymagania dotyczące godziwego sprawowania ofiary eucharystycznej. Ta sprawa wymaga odrębnego omówienia.

Już kodeks prawa kanonicznego z 1917 mówił o zwyczajnym i nadzwyczajnym szafarzu komunii świętej. Zwyczajnym szafarzem był kapłan, zaś nadzwyczajnym diakon, który w określonych okolicznościach mógł udzielać komunii świętej (por. kan. 845). Prawodawstwo posoborowe zachowuje podział na zwyczajnego i nadzwyczajnego szafarza komunii świętej, ustanawiając diakona zwyczajnym jej szafarzem i udzielając upoważnienia w tej dziedzinie wiernym świeckim jako szafarzom nadzwyczajnym. Poniekąd uwieńczeniem rozwoju włączenia wiernych świeckich w funkcję nadzwyczajnego szafarza komunii świętej jest kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku. Postanawia on: „Tam, gdzie to doradza konieczność Kościoła, z braku szafarzy, także świeccy, chociażby nie byli lektorami lub akolitami, mogą wykonywać pewne obowiązki w ich zastępstwie, mianowicie: posługę słowa, przewodniczyć modlitwom liturgicznym, udzielać chrztu a także rozdzielać Komunię świętą, zgodnie z przepisami prawa” (kan. 230, § 3). Przywołana norma dopuszcza świeckich w określonych przez prawo sytuacjach do spełniania kultu liturgicznego³¹.

Wśród tych funkcji wymieniono udzielanie przez wiernych świeckich komunii świętej. Tę sprawę reguluje kodeks prawa kanonicznego jeszcze w innych kanonach: „Zwyczajnym szafarzem Komunii świętej jest biskup, prezbiter i diakon. Szafarzem nadzwyczajnym komunii świętej jest akolita

30 Por. Sobór Watykański II, konst. *Sacrosanctum Concilium* (4 grudnia 1963), 57–58.

31 Szerzej na ten temat J. Dyduch, *Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle kodeksu prawa kanonicznego*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 38 (1985) nr 1, s. 16–28, <https://doi.org/10.21906/rbl.1401>.

oraz wierny, wyznaczony zgodnie z kan. 230, § 3” (kan. 910, § 1–2). „Szafarzem wystawienia Najświętszego Sakramentu i błogosławieństwa eucharystycznego jest kapłan lub diakon. W szczególnych okolicznościach, tylko wystawienia i schowania, jednak bez błogosławieństwa, może dokonać akolita, szafarz nadzwyczajny Komunii świętej lub ktoś inny wyznaczony przez ordynariusza miejsca, z zachowaniem przepisów wydanych przez biskupa diecezjalnego” (kan. 943). Tak więc szafarzem nadzwyczajnym komunii świętej i wystawienia Najświętszego Sakramentu do adoracji jest akolita i wierny świecki. Akolita jest także świeckim, nie należy do stanu duchownego, jego odrębne wymienienie jest podyktowane tym, iż ma on precedencję wśród szafarzy nadzwyczajnych. Wiernym świeckim odpowiednio przygotowanym zezwolenia na spełnianie funkcji szafarza nadzwyczajnego komunii świętej udziela ordynariusz miejsca imiennie zarówno w pojedynczych przypadkach, jak i na stałe w razie konieczności³². Ordynariusz ten winien zachować następującą kolejność: lektor, alumn wyższego seminarium duchownego, zakonnik, zakonnica, katechista, wierny świecki: mężczyzna lub kobieta. Tę kolejność może on zmienić według roztropnego uznania³³. Każdy szafarz nadzwyczajny komunii świętej może podejmować przyznaną mu funkcję, zgodnie z przywołanym już postanowieniem instrukcji *Ecclesiae de mysterio*. Stwierdza ona, że szafarz nadzwyczajny może udzielać komunii świętej zarówno w czasie mszy świętej, jak i poza nią tylko wówczas, gdy szafarz zwyczajny jest nieobecny lub przeszkadzony. Także może tę funkcję spełniać wówczas, gdy z powodu licznie przystępujących wiernych do komunii świętej i braku szafarzy zwyczajnych msza święta nadmiernie by się przedłużyła. Należy unikać poszerzania pojęcia licznie przystępujących do komunii świętej³⁴. Obowiązek i prawo udzielania komunii świętej na sposób wiatyku należy do kapłanów odpowiedzialnych za chorych, a w razie konieczności może to uczynić każdy kapłan, a gdy ich brak – diakon lub szafarz nadzwyczajny (por. kan. 911).

Prawodawstwo Kościołów wschodnich, nie używając terminów szafarz „zwyczajny” i „nadzwyczajny”, dopuszcza wiernych świeckich do rozdzielenia komunii świętej zgodnie z prawodawstwem partykularnym Kościołów *sui iuris*: „Eucharystię rozdziela kapłan, lub gdy prawo partykularne własnego Kościoła *sui iuris* tak stanowi, także diakon. Synod Biskupów Kościoła

32 Por. Święta Kongregacja Sakramentów, instr. *Immensae caritatis* (29 stycznia 1973), I.

33 Por. tamże, III.

34 Por. instr. *Ecclesiae de mysterio* (15 sierpnia 1997), art. 8.

Patriarchalnego lub Rada Hierarchów mają prawo ustanowić normy, według których także inni chrześcijanie mogą rozdzielać Boską Eucharystię” (kan. 709).

Posoborowe prawodawstwo kanoniczne w Polsce na ogół przejmując prawodawstwo powszechne o szafarzach Eucharystii, wprowadzając pewną specyfikę, która została odrębnie omówiona³⁵.

Zakończenie

Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego, do których należy chrzest, bierzmowanie i Eucharystia posiadają swoją specyfikę teologiczną, charakteryzującą się tym, iż wprowadzają człowieka do uczestnictwa w życiu nadprzyrodzonym z Jezusem Chrystusem. Ich specyfiką kanonistyczną jest to, że udzielać ich mogą szafarze zwyczajni, a wyjątkowo szafarze nadzwyczajni. Prawodawstwo posoborowe, uwieńczone kodeksem prawa kanonicznego z 1983 roku i kodeksem kanonów Kościołów wschodnich z 1990 roku, określiło kompetencje szafarzy zwyczajnych i nadzwyczajnych wymienionych sakramentów.

Jeśli chodzi o szafarzy nadzwyczajnych, to wydaje się, że proces ich powoływania i formacji nie jest zakończony. Potrzebne są normy kanoniczne, ich omówienia, które by te sprawy regulowały.

Abstrakt

Szafarze sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego. Aktualne normy kanoniczne

Nauczanie Vaticanum II i okresu posoborowego nadały właściwe rozumienie wtajemniczeniu chrześcijańskiemu, które zasadza się na stopniowym włączaniu człowieka we wspólnotę z Jezusem Chrystusem i Jego mistycznym Ciałem, którym jest Kościół. Do sakramentów wtajemniczenia chrześcijańskiego należą chrzest, bierzmowanie i Eucharystia, których mogą udzielać szafarze zwyczajni i nadzwyczajni stosownie do przepisów prawa kanonicznego. Przepisy te ulegają rozwojowi i modyfikacji, pozostawiając niezmiennie fundamentalne zasady pochodzenia Bożego.

Słowa kluczowe: wtajemniczenie chrześcijańskie; szafarz zwyczajny; szafarz nadzwyczajny; chrzest; bierzmowanie; Eucharystia

35 Por. J. Dyduch, *Posługi liturgiczne świeckich w posoborowym prawodawstwie polskim*, „Ruch Biblijny i Liturgiczny” 54 (2011) nr 1, s. 21–32, <https://doi.org/10.21906/rbl.118>.

Abstract

Ministers of the Sacraments of Christian Initiation: Current Canonical Norms

The teaching of the Second and the post-conciliar era gave us an adequate understanding of Christian initiation, which is embedded in the gradual inclusion of the person in communion with Jesus Christ and His Mystical Body, the Church. The sacraments of Christian initiation are: baptism, confirmation, and the Eucharist, which can be administered by ordinary and extraordinary ministers in accordance with canon law. These regulations are prone to development and modification, leaving unchanged the fundamental rules of Divine origin.

Słowa kluczowe: Christian initiation; ordinary minister; extraordinary minister; baptism; confirmation; Eucharist

References

- Congregation for the Discipline of the Sacraments. (1973, January 29). *Immensae caritatis*.
- Czerwik, S., Szaftowski, E., & Kudasiewicz, J. (1981). *Sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego*. (J. Kudasiewicz, Ed.). Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Dyduch, J. (2011). Posługi liturgiczne świeckich w posoborowym prawodawstwie polskim. *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 64(1), 21–32. <https://doi.org/10.21906/rbl.118>
- Dyduch, J. M. (1985). Udział świeckich w kulcie liturgicznym w świetle kodeksu prawa kanonicznego. *Ruch Biblijny i Liturgiczny*, 38(1), 16–28. <https://doi.org/10.21906/rbl.1401>
- Ecclisiae de mysterio. (1997, August 15).
- Krukowski, J. (Ed.). (2011). *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego. Vol. 3.2: Ks. 4, Cz. 1, Cz. 2, Cz. 3: Uświęcające zadanie Kościoła Sakramenty Pozostałe akty kultu Bożego Miejsca i czasy święte*. Poznań: Wydawnictwo Pallottinum.
- Obrzędy bierzmowania dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. (1995) (2nd ed.). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Obrzędy chrześcijańskiego wtajemniczenia dorosłych dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. (1988). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Obrzędy chrztu dzieci dostosowane do zwyczajów diecezji polskich*. (1987) (2nd ed.). Katowice: Księgarnia św. Jacka.
- Pastuszko, M. (1990). Szafarz sakramentu bierzmowania. *Prawo Kanoniczne*, 33(1–2), 101–132.
- Paul VI. (1971, July 15). *Divinae consortium naturae*.
- Plezia, M. (Ed.). (1969). *Słownik łacińsko-polski. Vol. 3: I–O*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe.
- Szaftowski, E. (1986). *Podręcznik prawa kanonicznego. Vol. 3*. Warszawa: Akademia Teologii Katolickiej.
- Umiński, J. (1959). *Historia Kościoła. Vol. 1*. (W. Urban, Ed.) (4th ed.). Opole: Wydawnictwo Diecezjalne św. Krzyża.
- Vatican Council II. (1963, December 4). *Sacrosanctum Concilium*.
- Vatican Council II. (1964, November 18). *Lumen gentium*.
- Vatican Council II. (1965, November 18). *Ad gentes divinitus*.